

Є. Ф. Сластенко, канд. філос. наук, проф., НАУ, Київ
І. П. Скиба, асист., НАУ, Київ
filosof@nau.edu.ua; skibaip@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ РОСІЙСЬКИХ КОСМІСТІВ **М. О. УМОВА, М. Г. ХОЛОДНОГО**

Російський космізм являє собою особливий духовно-теоретичний феномен, що виник в Росії в кінці XIX, початку XX століття. Звертаючись до античного космоцентризму, до космічних концепцій наступних історичних епох, російський космізм, увібравши в себе суспільно-історичний досвід людства, дані сучасного наукового і філософського знання, піднімає це вчення на більш високий якісний рівень. Як науково-філософська система російський космізм формує уявлення про цілісність світу, єдність і взаємозв'язок людини і космосу, Землі і Всесвіту. Для більшості представників російського космізму характерний космоцентризм чи антропокосмізм, погляд на людину як на істоту еволюціонуючу, творчу, космічну. Основні положення російського космізму полягають у наступному: людство – це явище не лише планетарного, а і космічного походження; космічні фактори істотно впливають на процеси, що відбуваються на нашій планеті, на природу, біосферу і на людину; людство в перспективі виступає як фактор, який змінить не лише земну, а і космічну природу.

Представник російського космізму М. О. Умов (1846-1915), – фізик, історик, популяризатор науки. Велику увагу вчений надає філософським проблемам природознавства, питанням теоретико-пізнавальної діяльності вченого, історії науки, культурно-історичного значення наукового знання в розвитку людства, концепції еволюції живого і т. ін. На відміну від поглядів Вернадського, Ціолковського, Чижевського, які вважали, що виникнення життя на Землі і поява людини – природний, закономірний процес космічної еволюції, переходу хімічної еволюції в біологічну. Умов намагався довести, що поява життя на нашій планеті подія випадкова, неймовірний збіг обставин. Проте, виникнувши на Землі, життя почало розвиватися в бік форм, найбільш здібних, стійких в боротьбі за існування, своє виживання. "І в цьому напрямку, – пише Умов, – з'явився на Землі розум у всеозброєнні наукового знання: це – остання ставка живого".

Життя, – стверджує Умов, – могло здійснитися на Землі, лише тому, що це відбулося не в "обмеженій матеріальній системі", а в "системі безграничній", якою є весь космос. Сам Всесвіт сприяв цьому великому народженню, створивши складне, унікальне сполучення факторів в одному місці". В той же час, за Умовим, космос не дає ніяких гарантій росту життя, він абсолютно безпристрасний до живого і до людини, життя в безкінечному космосі малоімовірне. Вчений вважає, що весь смисл існування і сама головна задача людського генія полягає в охороні і ствердженні життя на Землі. Велику увагу вчений приділяє проблемам екології, етики, соціології, майбутнього суспільного устрою, можливості переосмислення світу людських цінностей на основі наукового пізнання.

Умов вважає, що життя сучасної людини протікає не в природній, а в штучній, другій природі. Здатність до життя соціальної організації суспільства, міцність моральних принципів і ідеалів полягає в гармонійній єдності з законами еволюції. Відстоюючи принцип єдності людини і Космосу, Умов виступає проти теорії антропоцентризму, у відповідності до якої людина є центром Всесвіту, найвищою метою світогляду і т. ін. Умов приймає точку зору Ціолковського, Вернадського і інших космістів про те, що з розвитком науки, техніки, суспільно-історичної практики, людство обов'язково проникне в космічний простір, побудує "міст" від процесів Землі до процесів Космосу. Він підкреслює: "На Землі людям скоро нічого буде робити, і тому вони марширують прямо в космос" [Умов Н.А. Собр. соч.: В 3 т. – М., 1910. – Т. 3. – 190 с.].

Російський косміст, учень Вернадського, український академік М.Г. Холодний (1882–1953) займався проблемами наукового пізнання, вніс великий вклад в область мікробіології, екології, розробку філософських проблем природознавства. Вчений вводить в науковий обіг нове світоглядне поняття, яке він назвав антропокосмізмом і протиставив антропоцентризму "першородному ґріху" людської думки, що ставить людину в центр світобудови, відриваючи його від природи і від космосу. Антропокосмічне розуміння людини вбачає в ній "одну з органічних складових частин" і етапів космічного цілого. Для Холодного, антропокосмізм – це визначена лінія розвитку людського інтелекту, волі і чуття, що веде людину найкоротшим шляхом до досягнення високих цілей, які поставлені на його шляху всією попередньою історією людства. Реалізація даної лінії розвитку пов'язувалася їм з усвідомленням кожною людиною свого зв'язку з природою, космосом, формуванням почуття відповідальності людини за стан природи, її майбутнє. Свою теорію антропокосмізму, вчений намагається обґрунтувати з філософської, природознавчої, економічної, екологічної і політичної точок зору. Людина не автономна істота у Всесвіті, вона за переконанням Холодного, невіддільна від космічного розвитку, в той же час людина стає одним із потужних факторів подальшої еволюції природи, світу, прямим учасником процесів космічного масштабу і значення.

Критикуючи теорію антропоцентризму, Холодний відмічає, що з тих пір як людина поставила себе на місце бога, вона зруйнувала природні зв'язки з природою і замкнула себе на "тривале самотнє існування". В антропоцентризмі, на думку Холодного, занадто багато егоїзму, Відокремлюючи себе від природи, люди дивляться на неї з боку свідомості і вбачають в ній лише об'єкт. Антропоцентризм в своїй основі індивідуалістичний. Якщо людина є центром Всесвіту, то для неї природно ставити вище за все свої особисті інтереси".

Велику увагу Холодний приділяє ролі науки в житті суспільства, яка з одного боку, розвинула людину, а з іншого – дала йому силу для переробки природи. Проте людський світ занадто крихкий, щоб витримати тиск не лише науково організованих технологій, але і простих наслідків фізичних взаємодій. Вчений виступає за розвиток "космічного чуття", за "формування "почуття єдності" зі всім людством як найважливішого но-

сія космічного життя на нашій планеті". Холодний призиває переглянути існуючі теоретичні положення Людина – природа, систему взаємовідносин людини з Космосом, здійснити перебудову суспільних і міжнародних відносин. Теорія про ноосферу і багатоманітності розумних світів у Всесвіті, ідея заселеності людством космосу, за словами Холодного, являють здійснення прориву "до філософії світла і радості" [Холодный Н.Г. Избранные труды. – Киев: Наукова думка, 1982. – 180 с.]

Ідеї російського космізму і в наш час зберігають свою значимість і актуальність, особливо в умовах глобальних криз, переоцінки цінностей і вибору стратегічного розвитку людства і тим визначають необхідність його подальшого дослідження і осмислення.

*Я.А. Соболевський, асп., КНУТШ, Київ
jedysob@mail.ru*

ХРИСТИЯНСЬКИЙ ПЕРСОНАЛІЗМ: ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ

Персоналізм, (від лат. persona – особистість) – сформувався як, споріднений з екзистенціалізмом, філософський напрямок, наприкінці XIX ст. в США та Росії, але найбільш яскравого вияву набув у 30-х роках XX ст. у Франції. У ньому особистість визнається первинною творчою реальністю та найвищою духовною цінністю, а весь світ – виявом творчої активності вищої особистості. Принципом персоналізму є плюралізм, що тлумачиться як багатомірність свідомостей, воль та особистостей. При цьому персоналісти дотримуються принципу теїзму і висувають на перший план не істину суб'єкта, що пізнає особистість, а особистість у повноті її конкретних проявів, особистість, як фундаментальну онтологічну категорію. Персона виступає основним виявом буття, в якому воля активність, діяльність збігаються з неперервністю існування. Проте джерела цієї онтологічної категорії укорінені не в ній самій, а у нескінченному єдиному началі, яким є Бог. Якщо Бог виступає джерелом існування особистості, то завданням останньої стає покладання на релігійну філософію, яка, в свою чергу, повинна віднайти сенс існуючого з точки зору волевиявлення людини в співвідношенні з Вищим началом.

На початку XX ст., із посиленням тенденції ірраціонального світогляду, персоналізм стає відповіддю на кризу позитивізму. Відомі представники російського персоналізму М. Бердяєв та Л. Шестов вважали, що всі вчення про людину, які розглядають її у співвідношенні з природою або суспільством, а не саму по собі, недостатні. Адже існування індивіда, у складній системі суспільних відносин, залежить від соціальних змін, та позбавляє його можливості ствердити своє власне, неповторне "Я". Людина як частина роду і суспільства є індивідом, вона лише елементарна частина, яка визначається співвідношенням з цілим. В основі вчення персоналізму про особистість лежить теза про свободу волі. Людина як особистість може ствердити себе тільки шляхом вільного волевиявлен-